

Hayat

*Hoyata, daima hayata.. dünyaya
daha çok hayat katalım!...*

Nietzsche

Cilt VI. 15 Ağustos 1929. Sayı : 137

Musahabe

Edebiyat tedrisatında halli güç mesele.

Liselerde niçin edebiyat okutuyoruz? Bediî zevk vermek, temiz lisan öğretmek, muhtelif asırların düşünce ve duygu tarzlarını anlatmak için değil mi? Bizim eski edebiyatımızı okutmakla bu maksatların hiç birini temin edemezsiniz. Eski eserlerin dar çerçeveleri içinde gençlerin bediî zevkini artıracak parçalar bulmak çok güçtür. Bulduğumuz ve bulacağımız parçalar da his ve fikir sahasının yalnız bir kısmına aittir. Divan edebiyatı, ve tanzimattan sonraki yazırlarla, hatta "Edebiyatı Cedide", nin vücuda getirdiği eserlerle hiç bir zaman temiz lisan mefhumunu veremezsiniz. Bilâkis bunlardan ekserisini gençlere nümune olarak göstereceğiniz zaman derhal onlara böyle yazmamaların da ihtara mecbursunuz. Her muallim Füzuli'nin bu parçası çok güzel, fakat sen böyle yazmayacaksın; Fikret'in bu parçası çok güzel fakat sen bu kelimeleri kullanmayacaksın, Halit Ziya Bey roman ve hikâyecilikte bir devir açmıştır amma sen ona lisan için bir nümune olarak bakmıyacak, bilâkis bunu fena bir lisan addedeceksin.. demek zarureti karşındadır. Diğer taraftan bir muallim edebiyatımızın muhtelif devirlerdeki fikir ve tehassüs tarzlarını öğretmeğe çalışırken bu his ve fikirlere insanî olanlara, bugün için bize kuvvet verebilecek olan parçalara ne kadar nadir olarak tesadüf eder.

Bu vaziyet karşısında edebiyat tedrisatı maalesef bizim mekteplerimizde cazibesini kaybediyor. Liselerde edebiyat derslerinde ne okutacağımızı tayin bile güç oluyor. Bir aralık bu dersler muntazaman bir edebiyat tarihi haline gelmişti. Bunun şüphe yok ki bir faydası oldu. Türk lisan ve edebiyatını tetkiki kabil olan ilk menşesine kadar çıkarak geçirdiği tekâmül hakkında talebeye bir fikir veriyordu. Fakat edebiyat tedrisatı buna munhasır olduğu müddetçe bu gün için gençlere kuvvet veren, bediî zevkini arttıran bir ders olmaktan çıkıyor, tarih dersinin bir zeyli kalıyordu. Halbuki liselerde edebiyat dersi yalnız bunun için vazedilmemiştir, yalnız tarih dersinin bir zeyli olarak kalmamalıdır.

Böyle yapmazsanız ne okutacaksınız? Maziden kalan eserleri iyice tarayınız. Bunlar içinde temiz lisan için nümune olan, bugün için kıymeti bulunan millî ve insanî hisleri ihtiva eyleyen ne kadar az eser bulursunuz. Geniş ve hakikaten edebî kıymeti haiz parçalar da kullanılan lisan itibarıyla

okadar eskimiştir ki bunun hakikî mahiyetine bugünün ve yarının gençleri çok zorlukla nüfuz edebileceklerdir. Denebilir ki bu kıymetli parçalar lisanları yüzünden ölü hal almışlar veya başka bir dilin edebî parçası şekline düşmüşlerdir.

O halde bugün elimizde ne kalıyor? Halk şiirlerinin çok mahdut eserleri, bugünün şiir ve nesirlerinden çok az parça... işte edebiyat muallimlerinin elinde talebeye bediî zevk verecek, hiç olmazsa bugün için lisan nümunesi olacak vasıta.. Bununla ne yapılabilir?

Kim ne derse desin, hiç şüphe edilemez ki Abdülhak Hamit beyefendinin eserlerinin bir kısmında büyük insanî kıymet vardır. Bütün his köşelerini kavrayan tenviu ve genişlik mevcuttur. Bu itibarla ondan sonra gelen şairlerin hiç biri bu mertebeye yükselememiştir. Fakat ne yazık ki lisanın çok seri tekâmülü yüzünden bu eserler de eskiyor, hatta eskimiştir. Arapça ve Farsî kelimelerle dolu yazılar karşısında kayıtsız kalan gençler bunların güzelliğini anlayabilmek için tercüme edilmeleri iktiza eder. O vakit hiç bir zevki kalmıyor. Hiç bir memlekette henüz yaşayan bir şairin lisanının bu kadar eskidiği vaki midir?

İşte bu vaziyet liselerin türkçe ve

dan yapılan bir tahlilin neticesini buraya kaydediyoruz. (2)

Kum...	900 gram
Karbonat dö sud	400 "
Tebeşi....	100 "
Siyah bakır...	135 "
	1535 gram

Mr. A.B. bulmuş olduğu bu terkibi 1100 ve 1200 derecede pişirdikten sonra mısırlı'arda olduğu gibi güzel mavi bir (glasur) sır elde etmiştir. Bu tecrübe doğrudan doğruya küçük bir Mısır heykelinin üzerinde yapılmış ve böylece bu eserlerin kaolenden imal edildikleri anlaşılarak mısırlıların porselenciligi isbat edilmiştir.

Mısır çinilerinin imalinde kullanılan maddeleri öğrendikten sonra biraz da bunların tezyinatına geçelim.

Güzel mavi bir cilanın örttüğü Mısır eserleri arasında serbest sade koyu mavi hatların tezyin ettiği güzel dekorlar vardır. Bu dekorları, bütün çiçek ve yaprakları içinde dolaşan balıklar; su aygırları, ve böcekler teşkil eder. (Louvre) müzesinin zengin (collection) ları bu güzel Mısır eserleriyle doludur.

Mısır san'ati bize dindar, ölümlerine hürmetkâr bir halkın itikadını, hayatını gösterir.

San'atte bir mefhumu zekâ ve duygu ile ifade eden eserler ömezler. Onlar bize bir san'atkârın düşüncesini, zevkini, yüksek kabiliyetini öğretir. Bu şaheser'erdir ki bize bugün pek uzak bir mazinin yüksek medeniyetini yaşıyor.

Tırablus Tarihi

Tarihi ibni Galbun

"Tırablusta kurban bayramında her hane sahibi bir koyun başı saklayıp muharrem onuncu günü yeni esvapları ile biribirini tebrik eder ve koyun başlarını yerlerdi...."

Hicri 1281 de yazılmış ve 1284de ceridei havadis matbaasında basılmış 155 sahifalık bir risale. Matbu nushaları azalmış, üzerine dikkat ve iltifat toplayamadan ortadan çekilip gitmiş talisiz, mütevazi bir kitapçık.

Beş altı sene evvel İstanbulda sa-sahafı'arda kucak kucak eski kitapların arasından, altta kalmış bir halde, elime geçti. Mevzuğu trablusgarp ta ihidir;

Trablusgarp, on küsur sene evvel elimizden, belkide müebbeden, ayrılan bu zengin ve ticaretgâh kıta, Osmanlı imparatorluğunun en ziyade ihmal edilen bir köşesi idi; Bu ihmal asırlarca sürdü. Seneler olmuştur ki memleketin hükümdarları ve vükelâsı bu kıtanın adını dahi ağızlarına almadılar; unuttular. Trablusgarbin islâm eline geçişinden Osmanlıların elinden çıkışı tarihine kadar geçirildiği tahavvüller, pekaz meşgul olunmuş, pekaz merak edilmiş bir kısımdır. Risale bu noksanı kısmen izale ediyor. Mütercim ve müellifi [Çünkü hem terceme hemde telif edilmiş kısımları vardır.] Ab-

Mısır halkının dindar olduğunu söylemiştik. Evet, burada san'at mezarlar için çalışır, yapılan eserler daima bir ölüvenüsünü ifade eder. İyi'ik için (İsis, Mephetis), çocuklar için (Horus), ve bir çok mabutlar vardır. Dinî saraylara benzeyen Mısır mabut ve mezarlarında mabutlar ruhların hamısı gibi kullanılmış ve güzel çini kandilleri ışıkları bu merasim'ere senbolik bir şekil vermiştir. Hulâsa, insanlar çiniliği dinî hisler saikasıle

dülaziz devri ricalinden Mehmet Nehicettin efendidir.

Mukaddimede müellif mevzuğunun bekâretini şöyle anlatıyor: [bade'ez kalemi perişan rakam, Mehmet Nehicetti, şu vechile astı kalıçei meram ederki; Trablusgarbin tefasılı hakikiyesi bizce meçhul olup filvaki bazı tarihlerden malumatı çüziye alınmakta isede bütün müverrihin istima üzerine gitmiş ve (leyselhaberi kelayan) kazıyesi dahi emniyeti mücerredeyi münselip etmiş. Mamafi öyle ahbarı zaife ve kalileden kanaati kâfiye hasıl olmayacağından şeyhülislamı esbak Aşır efendi hafidî pederim Mustafa Aşır efendinin Trablus mevleviyeti şeriyesine vukubulan memuriyetleri üzerine bilmaiye buraya muvasalatındanberi şayanı mütalâ ve itimat bir tafsilata desteres olmak efkârında iken, Trablusi ebu Abdullah Mehmet bin Halil Galbun nam zatin telifettiği Trablustarihi elime geçtikte fenni tarihçe bir büyük müşkülün hal ve keşfine müvaffakiyeti acizanemden

buldular! Mısırlılar aynı hislerle bu san'ati tekâmüle, Fenikeliler ise ticarî bir şekle soktular.

Devirlerin ilerlemesi, ve her milletin elinde başka bir yenilik ilavesile yükselen çinilik bugün mühim bir ticaret ve lüks bir san'at teşkil ediyor.

Biz bu sayıfalarda çiniliğin menşei, Mısırlılardaki inkişafını ve telâkkisini izah etmeğe çalıştık, bu gayemizde azacık muvaffak olduksa kendimizi bahtiyar addederiz.

İsmail Hakkı

(2) Les origines de l'art Céramique et leur considération dans le monde antique
1 inci kısım Mısır çiniliği, mr A. B t

dolayı dünyalar benimcesine sevin-
dim.]

Nehicettin efendi derhal "kitabı mezkûrun lisanı letafet resanı Türkiye tercemesine teşmîri sakı cesaret," ediyor. Bu, kitabın terceme kısmıdır. Ancak yine müellifin ifadesiyle: "İşbu tarih denilen mecellei mergube ülemai mütebahhirinden eşşeyh Ahmet bin Abdüddaimi esnarinin kazai mezkûr hakkında mufassal bir kasidesinin şerhile hasbelmünase'e yirmi üç den bin yirmi üç senesine kadar bin senelik bazı vak'ayii mühimmeyi havi olup müverrihi mumailayh tahkikat ve tetkikatı pek te iltizam etmediğinden mada yirmi dört senesinden birdenbire 540 senesine geçmiş olduğundan arayerdeki vukuat ile asrımıza kadar arkası yürüdülmek] icabediyor. Ve [siyerikellaiye ve ibni Nacinin maalimül iman ve tarihi hamis, ayaşı; mağribî seyahatnamelerile valii esbak Yusuf Paşanın hayli vakit kitabet hizmetinde bulunan Zeynettın ve sair zevatın kuyudatı makbulesinden ve devairi hükûmette vaki aklamdeki evrak ve o vakitlerde yetişmiş sikadan bazı mütehayyizanın ifadatı şifahiyelerinden] ikmalî noksan ediliyor.

Bu kısım da kitabın telif tarafıdır.

Kitabın birinci babı: Hudut ve ahalinin etvar ve adetlerinden bahis bir mukaddimedir. Mukaddimeyi müellif ilave etmiş. Burada kıt'anın coğrafî mevkii, mesahası, arz derecesi, hududu, arzısı pek güzel tespit olunmuştur. Sahil denilen kısmın portakal bahçelerile süslü ikametgâhı tüccar olduğu söylendikten sonra şöylece ahalisinden bahsolunuyor:

[Ahaliyi asliye benîsrail istilâsından dolayı Şam'dan bilâdı magaribe hicret eden benî Kenan'dan münşep bir tafei mahsusa olan berber kabilelerinden iselerde sonraları ecnası muhtelife karışmış ve nefsi memleket islam ve yahudiden ibaret olup umumen islâmı malikiyülmezhep oldukları misillu, elbise ve renkçe biribirinden az farklıdır; Çünkü cümlesi daima yünden mensuc beyaz ehramlara sarılıp başlarına büyük tunus fesleri giyerler. Ekserisi bugdayı renk olup ancak bir kaç senedenberi zenciye

cevare istifraş eylediklerine mebni baba ve oğul beyninde görülen mübâ-yenet şayanı reddü inkârdır]

Lisanlarına getince: [Fasahate ka-rip arabî tekellüm ederler isede esamiyi umumiye hakkında şayanı istiğrap galatı müfrita ihtiyâ ederler.

Ezcümle Seydî Ali ve Seydi Ömer diyecek yerde (salevi ve saamver) ve şeyh Hüseyin makamında (şahsune) gibi daha nice istilâhatı acibeleri vardır].

Asıl tarih 22 hicri senecinden başlıyor. Amir ibnilas bu sene nihayetinde İskenderiye fethinden sonra trablusa yarım saat mesafede (Şeyh Şaap) türbesi denilen yere geliyor. Muhasara ve istilâ başlıyor. 23 senesinde trablus zaptediliyor.

Mısır fatihi: Halife Ömere keyfiyeti haber veriyor. Halife bu seferi tasvip etmiyor; şu fermanı gönderiyor:

[Fermanın kitapta arapçası da vardır. Biz maalen tercümesini alıyoruz.]

"Sakin ol canibe gitme. Zira oralar efrikiyye degildir. Onlar dağıtıcı ve çok mağrur, çok gaddar adamlardır. Ben hilafette bulundukça gaza için oraya bir fert gitmesin. Çünkü resulden işittimki ahalisinin Kalpleri kapalıdır; suları ağırdır. Müslümanlar o sulardan içmesinler. Çünkü kalbleri bozulur."

Bundan sonra kitap, 25 senesinde halife Osman devrinde Aptullah bin Saadin Trablusa gelip ahaliden bir kısmını müslüman ettiğini, 46 senesinden itibaren Muaviye ve Emeviler devrinde islamlığın intişar ettiğini, Trablusun 132 senesine kadar Emevi valileri elinde kaldığını, badebu Abbasilere geçip 297 ye kadar onların valileri tarafından idare olunduğunu yazıyor.

Bu sene Übeydullahülmehti isimli meşhur Şii benî Ubeyde (Fatimiyec) devletinin esasını kuruyor. Bu devre 540 senesine kadar devam eder. Mütercim ve müellif bu devre hükümdarlarının ahlak ve adetlerini ezcümle sebbi eshap ve davayı ü'ühiyet teşebbüslerini tenkit etmekte ve ahalinin bunlara uyarak [Ennasü alâdını mülûkihim] mantukunca gayet tena bir halde kaldıklarını yazmaktadır. Mütercim bu devreden kalma itiyadatı

redienin son günlere kadar devam ettiğini şu misalle tezyil ediyor:

[Trablusta kurbanda kesilen koyunlardan her hane sahibi bir baş saklayıp muharremin onuncu günü herkes yeni esvabını giyip birbirlerine ifayı tebrik ve hıfzolunan koyun başlarını kemali mesruriyetle ekletmek ve bir deveyi süsleyip sokak sokak gezdirerek vak'ayı cemeli işaret ve yadetmek gibi adeti reddie vardır. Şimdi şükürler olsun kalmağa başlamıştır.]

(540)da bu sülâlenin inkırazından sonra Trabluslular müstakil yaşamak isiyorlar. Hükûmdar meselesinde ihtilaf, belde ve kabileler arasında müsademeler oluyor; ticari ve zirai hayat Sönüyor. Bu hali fırsat addeden [Sakaliye - Sicilya - nasarası, Corci Mihail nam Amiral] donanma ile (541) de gelip şehri kolaylıkla alıyor. Halkın seçtiklerini vali ve kadı yapmak suretile halkı ısındırmaya çalışıyor. Bir miktar muhafız koyarak memleketine dönüyor. 12 sene bu istila devam ediyor. 553 de mülûkü huffaseden Aptülmümin garpten şarka doğru istilâya taşıyor. Halk bir gece Sicilyalıları kovuyor. (555)te Aptülmümine biat ediliyor. Trablus höfase elinde iken Şarkta, Mısırdaki bulunan Salahattin Eyübî Trablusa alâkadarlık gösteriyor. Şerefettin Karakış nam kumandanını gönderip Trablusu zaptettiriyor. Eyubilerle hufase arasında muharebeler oluyor. Ve 601 de Trablusgarp yine mülûkü Hufasa valileri eline geçiyor. Trablus bu devirde, val (Ebu Mehmet Aptülvahit bin hafasa) zamanında, mamur, zengin bir belde r. Harp ve darbı, silah kullanmayı herkes unutmuştur. Bu defada İspanyollar musallat oluyorlar. Benî hafasa evlatları arasında taht kavgalarından dolayı bu hükûmet zaif düşünce (916)da ispanyollar donanma göndererek şehri zabt ve yağma ediyorlar. Bu tarihte Osmanlı İmparatorluğu da Bahri sefidin garp sahilleriyle alâkadar olmaya başlamıştır. İspanyollardan zulüm gören halk, pabışahlara müracaat ediyor. İstilaya düşmeyen Tarablusgarb şehrine üç saat mesafedeki (Tacora) kazası valiliğine evvela enderon ağalarından Murat ağa

Anadolu Musikisindeki

Türklük vahdeti

"Vaktile güzel millî nağmelerimizi ihmal ettiğimiz sırada bazı kurnaz düşmanlar, bizim nağmelerimiz üzerinde sahabet iddia etmişlerdir,,

Son (Anadolu halk musiki) mecmualarımızı gören folklorcular cümlesinin çok hisli nağmelerle dolu, ve mücavir milletlerin halk nağmeleri yanında yüksek hususiyetler gösteren şeyler oldukları maddesinde müşterek kaldılar. Vaktile, bu güzel şeyleri ihmal ettiğimiz sıralarda bazı kurnaz düşmanlar, bizim nağmelerimiz üzerinde - seksen dereden su getirerek - sahabet iddiasına kalkışıyorlardı. (San'at siyasete alet oluyordu!..

Komitas Kevorktan, maruf "Ermeni yurdu,, davaları ile mecnun bir halde, kürt şarkılarının ermeni şarkıları ile müşterek olduklarını iddia zımnında şu mecmuayı bastırmıştır!

Komitas K. — "Kürt lâhînleri,, (Ermenin etnografya mecmualarının 5 inci cildinde: "Ermeni - kürt destanı,, Ermenicesi S. Haykuni tarafından bastırıldı. Kürtçe metin ermeni harfları ile yazılmıştır.) Moskova 1904.

Halbuki, ermeni musiki Kafkasya tesirleri altında, kürt şarkıları ise ekseriyetle Türk tesirlerine göre yoğrulmuş şeylerdi!!

Rahip Komitas, Kütahya'da doğmuş tayin olunuyor. Bir müddet sonra meşhur Korsan Torgut bey 958 de İmparatorluk namına Traplusa feth ve (Caattürkbes) ibaresi de bu feth tam tarih düşüyor. Torgut bey paşa olarak Trablus Valisi olmuş ve (972) d ki şehadetine kadar bu makamını muhafaza etmiştir Malta muhasarasında şehit düşen Torgut paşa Traplusta metfundur. (Müşarünileyhin nefsi Trablusta hayli evkaf ile beraber bir adet camii şerifi ve civarında bir küçük hamamı vardır. "sayıfa 22,,)

Risalenin bundan sonraki kısmı daha ziyade şavanı dikkattir; onu ikinci bir makalede toplayacağız.

Mehmet Mitat

olup, 15 yaşlarında iken dinî tahsil maksadile Eçmiyazine gittiği zaman ne ermenice, nede ermeni şarkısı namına bir şeyler bilmiyordu: Hatta Eçmiyazın kilise baş papasının ermenice sözlerini anlayamayıp hiddetini uyandırmış, ve "b n buraya hem de ermenice öğrenmeye geldim!,, demek suretile koğulmak tehlikesinden kurtulabilmişti!. Komitas, "türkü,, terbiyesini daima muhafaza etti, "ermenî halk musiki,, namı altında yazdığı parçaların büyük kısmı "türkü üslûbu,, nda olup, pek az bir kısım şarkılarında bizlere tamamen ecnebî hususiyetler vardır: İşte bunlar Kafkasya'ya aittir. Komitas Türk musikisini hiç bir vakit unutmadı:

Enno Littmann, "Anadolu türküleri,, tetkikini, bastırmadan evel, o esnada Almanya'da bulunan Komitas'a göstererek fikrini sormuştu [1].. Hülâsa, Komitas ermeni musikisini münhasıran "ecnebi tesirlerden uzak kalmış,, Kafkasya ermenileri nezdinde aramamakla hata işledi. İlâve edelim ki, şarkî Anadolu ermenilerine harptan hayli evel yalnız bizim türküleri söylendiğine dair en güzel vesika Littmann'ın tetkikidir: Çünkü, ihtiva ettiği şarkılar, ermeniler tarafından söylenen Yozgat, Bayburt türküleri olup, öz bir Türk şivesi, fakat ermeni harfları ile zaptolunmuşlardır.

İşin garabetine bakınız ki, Yunanlılar da, son zamanlara kadar, Yunan halk şarkısı olarak, bazı garplıların Anadolu'da ele geçirdikleri rum şarkılarını gösterirlerdi: Nitekim, Paris'te yapılp 26 eylul 1921 den 5 teşrinievelle kadar süren büyük "san'at tari-

[1] Enno Littmann — Türkische Volkslieder aus Kleinasien [Zeitschrift der deutschen Morgenlandischen gesellschaft, Leipzig, 1899, Heft 2]. S. 351-363.

hi kongresi,, nde, Matmazel Melpo Logotheti, (Yunan halk şarkısını tetkikteki Fransız mesaisine dair) uzun fakat pek az ilmî, ve dediğimiz tarzda bir takrir vermiş, ezcümle şunları da söylemişti:

"Bourgault - Ducoudray, İzmir ile İstanbul gibi büyük Yunanlık merkezlerinin (!) cemiyet kadınlarını söyletip şarkıları topladı,,. Halbki, bugün gerçi Yunanistan'dan İstanbul'a gelen Yunan nota ve plakları ile bir çok rum zevkleri Yunan musiki terbiyesi isede, Bourgault - Ducoudray'nın İstanbul'a geldiği tarihlerden evvelki Türkiye rumlarının kilise dahil ve haricindeki musikileri ve musiki terbiyeleri tamamen Türkleşmişti. (Mamafi, münzevi rum köylerinde, az olmakla beraber el'an türkülerden tamamen ayrı şarkılar bulunabilmektedir.) Rum musikileri türkleşelidenberi, rumlar, Türk musikisinin en aşık mensupları kaldılar: Türkiye'de ilk alaturka nota mecmualarını onlar kendileri için bastırdılar ki, elde mevcut en eskisi 1830 tarihli'dir (besteler rum kilise notası ile yazılıdır!..)

” ”

Bitaraf kalmış olmak üzere, Anadolu Türk musikilerinin kuvvet ve tesirleri hakkında, yalnız maruf Avrupalı, müzikologların bazı fıkralarını atıye dercediyoruz.

Müteveffa Pierre Aubry'nin - ki Türkistana kadar bir musiki seyahatı yapmış, Türkiye'yi de görmüştü - bundan 25 sene evel yazdığı şu satırlar pek mükemmel bir mıkyaştır: "Golvalılar, Romalıların istilas altında kaldıktan sonra nasıl tamamen Romalı bir medeniyete girdilerse, aynı vechile Türk tesiri de - bizlere daha yakın bir devirde - Küçük Asya'da yunan